DİLBİLGİSİ: SULÂSÎ MEZÎD FİİL KALIPLARI (İki ve Üç Harf Eklenenler)

القواعِد: الفعل الثلاثي المزيد بحرفين أو ثلاثة أحرف

Arapçada üç harften oluşan (sulâsî) fiillere bir, iki ya da üç harf eklenerek elde edilen fiillere "sulâsî mezîd fiiller" adı verildiğinden bahsetmiş ve sulâsî fiile bir harf eklenerek elde edilen mezîd fiil kalıplarını 8. Bölümde anlatmıştık. Bu Bölümde sulâsî fiillere iki ve üç harf eklenerek elde edilen mezîd fiil kalıpları üzerinde duracağız.

Sulâsî Fiile İki Harf Eklenerek Elde Edilen Mezîd Fiil Kalıpları

Sulâsî fiillere iki harf eklenerek elde edilen 5 fiil kalıbı bulunmaktadır. Bunlar:

1. Başa *elif*, ortaya *te* getirilmek suretiyle elde edilen اِفْتَعَلَ (*ifte'ale*),
2. Başa *elif* ve *nûn* getirilmek suretiyle elde edilen اِنْفَعَلَ (*infe'ale*),
3. Başa *te* getirilerek ve 'aynu'l-fiilin tekrarlanması (şedde ile harekelenmesi) ile elde edilen تَفَعَّلَ (*tefa''ale*),
4. Başa *te* getirilerek ve fâu'l-fiilden sonra bir *elif* eklenerek elden edilen تَفاعَلَ (*tefâ'ale*),
5. Başa *elif* getirilerek ve lâmu'l fiilin tekrarlanması (şedde ile harekelenmesi) ile elde edilen اِفْعَلَّ (*if'alle*) kalıplarıdır.

Sulâsî fiiller bu kalıplara girdiklerinde yeni anlamlar kazanırlar. Şimdi sulâsî fiile iki harf eklenerek elde edilen bu kalıpların mâzî, muzâri, emir ve mastar hallerini bir tablo olarak görelim:

Mastar	Emir	Muzâri	Mâzî
اِفْتِعالٌ	اِفْتَعِلْ	يَفْتَعِلُ	اِفْتَعَلَ
اِنْفِعالٌ	اِنْفَعِلْ	يَنْفَعِلُ	اِنْفَعَلَ
تَفَعُّلٌ	تَفَعَّلْ	يَتَفَعَّلُ	تَفَعَّلَ
تَفَاعُلٌ	تَفَاعَلْ	يَتَفاعَلُ	تَفاعَلَ
اِفْعِلالٌ	اِفْعَلَّ	يَفْعَلُّ	اِفْعَلَّ

dikkat

Sulâsî fiiller bu kalıplara uyarlandıklarında anlam yönünden bir takım değişikliklere uğrarlar. Bu fiillerin mâzî, muzâri, emir ve mastarları kalıplaşmıştır. Fiilden fiile farklılık göstermez. Her kalıbın işlevi ve sulâsî fiile kattığı anlam farklı olsa da fiilin anlam değişimini ve kazandığı yeni anlamı öğrenmek için sözlüğe bakmanızı öneririz. Şimdiye değin öğrenmiş olduğunuz sahîh ve mu'tel fiiller bu kalıplarda mâzî, muzâri, emir ve mastar olarak çekimlenebilirler. Bu kalıplarda başta bulunan hemzelerin hepsi hemzetu'l-vasl (ulama hemzesi)'dır; ister mâzî, ister emir, isterse mastar formunda olsun bu hemzeler ulama durumunda (örneğin başında vâv veya fe bulunduğunda) okunmazlar.

Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus, sulâsî fiile iki harf eklenerek elde edilen fiillerin muzârilerinde muzâraat harfinin hep fetha ile harekeleniyor olmasıdır. Bu yönüyle sulâsî mucerred fiillerle aynıdırlar. Muzârilerinde muzâraat harfinin damme ile harekelendiği fiil grubunun, sulâsî fiile bir harf eklenerek elde edilen fiiller olduğunu 8. Bölümde gördüğümüzü burada hatırlayalım.

Şimdi bu fiil kalıplarının sulâsî fiillere uyarlanışını ve sulâsî fiillere anlamca ne tür etki ettiğini birkaç örnek fiil üzerinde görelim:

1. اِفْتَعَلَ (veya اِفْتِعالٌ) kalıbı:

Bu kalıbın mâzî, muzâri, emir ve mastar biçimi şu şekildedir:

Mastar	Emir	Muzâri	Mâzî
اِفْتِعالٌ	اِفْتَعِلْ	يَفْتَعِلُ	اِفْتَعَلَ

Bu kalıp genellikle sulâsi fiillerin dönüşlülüğünde kullanılır. Bu kalıba uyarlanan bir sulâsî fiil, her zaman dönüşlülük ifade etmez, yeni anlamlar da kazanabilir:

جَمَعَ : topladı → اِجْتَمَعَ : toplandı

فَتَحَ : açtı; fethetti → اِفْتَتَحَ : açılış yaptı, açtı

اِجْتَمَعَ الطُّلّابُ في حَديقة الكُلِّيَّةِ. (Öğrenciler fakültenin bahçesinde toplandı.)

اِفْتَتَحَ الوَزيرُ مَرْكَزَ تَعْليمِ اللّغات. (Bakan, dil öğretim merkezinin açılışını yaptı.)

Şimdi sahîh ve mu'tel bazı fiillerin bu kalıba uyarlanışını ve anlamca uğradığı değişimi bir tabloda inceleyelim:

Mastar	Emir	Muzâri	Mâzî	Sulâsî
اِشْتِراكٌ katılmak, katılım	اِشْتَرِكْ katıl!	يَشْتَرِكُ katılıyor	اِشْتَرَكَ katıldı	شَرِكَ ortak oldu
اِجْتِماعٌ toplanmak, toplantı	اِجْتَمِعْ toplan!	يَجْتَمِعُ toplanıyor	اِجْتَمَعَ toplandı	جَمَعَ topladı
اِكْتِسابٌ kazanmak, kazanım	اِكْتَسِبْ kazan!	يَكْتَسِبُ kazanıyor	اِكْتَسَبَ kazandı	كَسَبَ kazandı
اِنْتِقالٌ taşınmak, taşınma	اِنْتَقِلْ taşın!	يَنْتَقِلُ taşınıyor	اِنْتَقَلَ taşındı	نَقَلَ nakletti
اِغْتِسالٌ yıkanmak	اِغْتَسِلْ yıkan!	يَغْتَسِلُ yıkanıyor	اِغْتَسَلَ yıkandı	غَسَلَ yıkadı
اِرْتِكابٌ (günah, suç) işlemek	اِرْتَكِبْ (günah, suç) işle!	يَرْتَكِبُ (günah, suç) işler	اِرْتَكَبَ (günah, suç) işledi	رَكِبَ bindi

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere, sulâsî fiil bu kalıba girdiğinde, genellikle dönüşlülük ifade etse de (topladı/toplandı; yıkadı/yıkandı vs) bu genel çerçevenin dışında kalan durumlar da vardır (bindi/suç işledi; açtı/ açılış yaptı, açtı vs).

Misâl-i vâvî fiiller bu kalıba girdiğinde ses uyumu gereği baştaki vâv harfi te'ye dönüşür. Örnek:

Mastar	Emir	Muzâri	Mâzî	Sulâsî
اِتِّصالٌ temas kurmak, bağlantı, iletişim	اِتَّصِلْ temas kur, görüş	يَتَّصِلُ temas kurar, görüşür	اِوْتَصَلَ ← اِتَّصَلَ temas kurdu, görüştü	وَصَلَ ulaştı
اِتِّحادٌ birleşmek, birlik	اِتَّحِدْ birleş, birlik ol	يَتَّحِدُ birleşir	اِوْتَحَدَ ← اِتَّحَدَ birleşti	وَحَدَ bir oldu, tek oldu
اِتِّفاقٌ anlaşmak, ittifâk	اِتَّفِقْ anlaş	يَتَّفِقُ anlaşıyor	اِوْتَفِقَ ← اِتَّفَقَ anlaştı	وَفِقَ uygun oldu

اِتَّصَلَ المـُديرُ بالعُمّالِ هاتِفِيًّا. (Müdür işçilerle telefon görüşmesi yaptı.)

اِتَّحَدَ العَالَمُ لِإنْهاءِ الْعُنْفِ ضِدَّ الْمَرْأَةِ. (Dünya, kadına karşı şiddeti sona erdirmek için birlik oldu.)

Aşağıdaki örnek cümleleri inceleyelim.

اِغْتَسَلَ بالصَّابونِ. (Sabunla yıkandı.)

اِشْتَرَكَ كُلُّ طالِبٍ في الامْتِحانِ. (Her bir öğrenci sınava katıldı.)

Cümlenin irâbı: اِشْتَرَكَ mâzî fiil (mezîd), (اِفْتَعَلَ) kalıbından, كُلُّ fâil, merfû, ref alâmeti sondaki damme, ayrıca muzâf; طالِبٍ muzâfun ileyh, mecrûr, cer alâmeti sondaki kesra; في harf-i cer, الامْتِحانِ ise mecrûrdur, cer alâmeti sondaki kesradır.

اِنْتَقَلْنا إلى بَيْتٍ جَديدٍ. Yeni bir eve taşındık.

2. اِنْفَعَلَ (veya اِنْفِعالٌ) kalıbı:

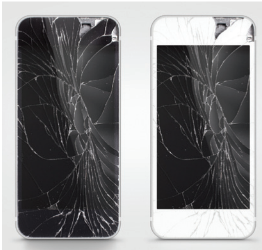
Bu kalıbın mâzî, muzâri, emir ve mastar biçimi şu şekildedir:

Mastar	Emir	Muzâri	Mâzî
اِنْفِعالٌ	اِنْفَعِلْ	يَنْفَعِلُ	اِنْفَعَلَ

Bu kalıp genellikle geçişli bir fiili geçişsiz yapmak için kullanılır. Dönüşlülük ifade ettiği durumlar da vardır. Anlam yönünden edilgen yapı ile çoğu zaman aynı olsa da fiil edilgen değildir. Şimdi sahîh ve mu'tel bazı fiilleri (اِنْفَعَلَ) kalıbına uyarlayarak yapı ve anlam değişimini görelim:

Mastar	Emir	Muzâri	Mâzî	Sulâsî
اِنْكِسارٌ kırılmak	اِنْكَسِرْ kırıl!	يَنْكَسِرُ kırılıyor	اِنْكَسَرَ kırıldı	كَسَرَ kırdı
اِنْفِتَاحٌ açılmak, açılım	اِنْفَتِحْ açıl!	يَنْفَتِحُ açılıyor	اِنْفَتَحَ açıldı	فَتَحَ açtı
اِنْدِفَاعٌ atılmak	اِنْدَفِعْ atıl!	يَنْدَفِعُ atılıyor, itiliyor	اِنْدَفَعَ atıldı, itildi	دَفَعَ itti
اِنْفِجَارٌ patlamak	اِنْفَجِرْ patla!	يَنْفَجِرُ patlıyor	اِنْفَجَرَ patladı	فَجَرَ patlattı, yardı
اِنْقِضَاء geçmek	اِنْقَضِ geç!	يَنْقَضِي geçiyor	اِنْقَضَى geçti	قَضَى geçirdi
اِنْقِيَادٌ sürüklenmek	اِنْقَدْ sürüklen	يَنْقَادُ sürükleniyor	اِنْقَادَ sürüklendi	قَادَ sürdü

Şimdi bu fiili hem sulâsî hem mezîd şekliyle cümle içinde kullanalım.

كَسَرَ الطِّفْلُ زُجاجَ الْجَوَّالِ. Çocuk cep telefonunun camını kırdı.

اِنْكَسَرَ الزُّجاجُ. Cam kırıldı.

فَتَحَ الرَّجُلُ البابَ. Adam kapıyı açtı.

اِنْفَتَحَ البابُ. Kapı açıldı.

Bu cümlenin irâbı; اِنْفَتَحَ mâzî fiil (mezîd, اِنْفَعَلَ kalıbından), البابُ fâil, merfû, ref alâmeti sondaki damme şeklindedir.

3. تَفَعَّلَ (veya تَفَعُّلٌ) kalıbı:

Bu kalıp, genellikle (فَعَّلَ) kalıbından bir derece dönüşlülüğü sağlar. Örneğin (شَجَّعَ) "birine cesaret vermek, birini teşvik etmek, yüreklendirmek"; (تَشَجَّعَ) "cesaretlenmek" anlamındadır. Ya da (عَلَّمَ) "öğretmek" anlamında iken (تَعَلَّمَ) "öğrenmek" anlamındadır. Bununla birlikte sulâsî fiile yeni anlamlar kazandırdığı da olur.

تَفَعَّلَ kalıbının mâzî, muzâri, emir ve mastar şekli ve نَزَلَ fiilinin bu kalıba uyarlanış biçimi aşağıda verilmektedir:

Mastar	Emir	Muzâri	Mâzî
تَفَعُّلٌ	تَفَعَّلْ	يَتَفَعَّلُ	تَفَعَّلَ
تَنَزُّلْ düzeyine inmek	تَنَزَّلْ düzeyine in!	يَتَنَزَّلُ düzeyine iniyor	تَنَزَّلَ düzeyine indi

Şimdi sahih ve mu'tel bazı fiillerin bu kalıba uyarlanışını ve bu kalıba uyarlanan bir sulâsî fiilin anlamca uğradığı değişimi bir tabloda inceleyelim:

Mastar	Emir	Muzâri	Mâzî	Sulâsî
تَعَلُّمٌ öğrenmek	تَعَلَّمْ öğren!	يَتَعَلَّمُ öğreniyor	تَعَلَّمَ öğrendi	عَلِمَ bildi
تَحَمُّلٌ üstlenmek	تَحَمَّلْ üstlen	يَتَحَمَّلُ üstleniyor	تَحَمَّلَ üstlendi, yüklendi	حَمَلَ taşıdı
تَوَجُّهٌ yönelmek, yöneliş	تَوَجَّهْ yönel!	يَتَوَجَّهُ yöneliyor	تَوَجَّهَ yöneldi	وَجُهَ seçkin oldu
تَوَقُّعٌ beklemek, beklenti	تَوَقَّعْ bekle!	يَتَوَقَّعُ bekliyor	تَوَقَّعَ bekledi	وَقَعَ oldu
تَفَرُّقٌ dağılmak, parçalanmak	تَفَرَّقْ dağıl!	يَتَفَرَّقُ dağılıyor	تَفَرَّقَ dağıldı	فَرَقَ böldü

Yukarıda belirttiğimiz gibi bu kalıp genellikle (فَعَّلَ) kalıbından bir derece dönüşlülüğü sağlar. Bazen de (فَعَّلَ) kalıbına uyarlanış biçimiyle aynı anlamı taşır. Ne var ki (فَعَّلَ) kalıbındaki biçimi doğrudan nesne alırken, (تَفَعَّلَ) kalıbındaki biçimi genellikle (مَعَ) ile birlikte kullanılır. Örnek:

كَلَّمْتُ الطَّبيبَ هذا الصَّباح. (Bu sabah doktorla konuştum.)

تَكَلَّمْتُ مَعَ الطَّبيبِ هذا الصَّبَاح. (Bu sabah doktorla konuştum.)

حَدَّثْتُ المَرِيضَ هذا الصَّبَاح. (Bu sabah hastayla konuştum.)

تَحَدَّثْتُ مَعَ المَرِيضِ هذا الصَّبَاح. (Bu sabah hastayla konuştum.)

هَلْ تَكَلَّمْتَ مع المـُدير؟ Müdürle konuştun mu?
لا. ما تَكَلَّمْتُ مَعَهُ بعْدُ. Hayır. Onunla henüz konuşmadım.

4. تَفاعَلَ (veya تَفَاعُل) kalıbı:

Bu kalıba giren bir sulâsî fiil, genellikle işdeşlik ifade eder. Bu kalıp ayrıca bazı sulâsî fiillere, …gibi olmak, …gibi davranmak anlamlarını da kazandırır. Örneğin (مَرِضَ) "hastalandı" anlamındayken, (تَمارَضَ) "hasta numarası yaptı" anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, bu amaçların dışında yeni anlamlar elde etmek için de kullanılır.

تَفاعَلَ kalıbının mâzî, muzâri, emir ve mastar şekli aşağıda verilmektedir:

Mastar	Emir	Muzâri	Mâzî
تَفاعُلٌ	تَفاعَلْ	يَتَفاعَلُ	تَفاعَلَ
تَعاوُنٌ iş birliği yapmak	تَعاوَنْ iş birliği yap!	يَتَعاوَنُ iş birliği yapıyor	تَعاوَنَ iş birliği yaptı

Şimdi sahîh ve mu'tel bazı fiillerin bu kalıba uyarlanışını ve bu kalıba uyarlanan bir sulâsî fiilin anlamca uğradığı değişimi bir tabloda inceleyelim:

Mastar	Emir	Muzâri	Mâzî	Sulâsî
تَجاهُلٌ bilmezden gelmek	تَجاهَلْ bilmezden gel!	يَتَجاهَلُ bilmezden geliyor	تَجاهَلَ bilmezden geldi	جَهِلَ cahil oldu
تَعارُفٌ tanışmak	تَعارَفْ tanış!	يَتَعارَفُ tanışıyor	تَعارَفَ tanıştı	عَرَفَ bildi, tanıdı
تَراجُعٌ geri çekilmek	تَراجَعْ geri çekil!	يَتَراجَعُ geri çekiliyor	تَراجَعَ geri çekildi	رَجَعَ döndü
تَداخُلٌ müdahale etmek	تَداخَلْ müdahale et!	يَتَداخَلُ müdahale ediyor	تَداخَلَ müdahale etti	دَخَلَ girdi
تَواجُدٌ bulunmak	تَواجَدْ bulun!	يَتَواجَدُ bulunuyor	تَواجَدَ bulundu	وَجَدَ buldu
تَناوُلٌ ele almak	تَناوَلْ ele al!	يَتَناوَلُ ele alıyor	تَناوَلَ ele aldı	نَالَ elde etti
تَناسٍ (التَّنَاسِي) unutmuş görünmek	تَناسَ unutmuş görün!	يَتَناسَى unutmuş görünüyor	تَناسَى unutmuş göründü	نَسِيَ unuttu

Bir sulâsî fiil, (فاعَلَ) kalıbında işdeşlik ifade ediyorsa, bu kalıba uyarlandığında da aynı anlamı ifade eder. Ne var ki (فاعَلَ) kalıbındaki biçimi doğrudan nesne alırken, (تَفاعَلَ) kalıbındaki biçimi genellikle (مَعَ) ile birlikte kullanılır. Örnek:

كاتَبْتُ مُحَمَّدًا. (Muhammed ile yazıştım.)

تَكاتَبْتُ مَعَ مُحمدٍ. (Muhammed ile yazıştım.)

قَابَلْتُ مُحَمَّدًا. (Muhammed ile görüştüm.)

تَقَابَلْتُ مَعَ مُحمدٍ. (Muhammed ile görüştüm.)

ناقَشْتُ مُحَمَّدًا. (Muhammed ile tartıştım.)

تَنَاقَشْتُ مَعَ مُحمدٍ. (Muhammed ile tartıştım.)

5. اِفْعَلَّ (veya اِفْعِلالٌ) kalıbı:

Renk ve kusur durumu bildiren fiiller bu kalıpta kullanılırlar. Renk bildiren fiillere örnek olarak اِحْمَرَّ "kızardı", اِسْوَدَّ "karardı", اِصْفَرَّ "sarardı", اِبْيَضَّ "ağardı" verilebilir.

Mastar	Emir	Muzâri	Mâzî
اِفْعِلالٌ	اِفْعَلَّ	يَفْعَلُّ	اِفْعَلَّ
اِحْمِرارٌ kızarma, kırmızılaşma	اِحْمَرَّ (emir şekli pek kullanılmaz)	يَحْمَرُّ kızarıyor, kırmızılaşıyor	اِحْمَرَّ kızardı, kırmızılaştı

Kusur bildiren fiillere örnek olarak اِعْوَجَّ "topallaştı"; اِصْلَعَّ "kelleşti" verilebilir.

Sulâsî Fiile Üç Harf Ekleyerek Elde Edilen Mezîd Fiil Kalıpları

Sulâsî fiile üç harf ekleyerek elde edilen mezîd fiil kalıpları dört tane olmakla birlikte bunlar arasında yaygın olarak kullanılan sadece bir kalıptır. Bu derste sizleri gereksiz ayrıntıyla meşgul etmemek amacıyla yaygın olarak kullanılan bu bir kalıp üzerinde durmakla yetineceğiz. Bu kalıp, sulâsî fiilin başına *elif, sin* ve *te* harfleri (است) getirilerek elde edilen اِسْتَفْعَلَ (*istef'ale*) kalıbıdır.

6. اِسْتَفْعَلَ (veya اِسْتِفْعالٌ) kalıbı:

Arapçada çok yaygın kullanılan sulâsî mezid fiil kalıplarından biridir. Sulâsî fiilin anlamına genellikle "istemek", "dilemek" gibi anlamlar katmak için kullanılsa da, bunun dışında yeni anlamlar elde etmek için de kullanılır.

اِسْتَفْعَلَ kalıbının mâzî, muzâri, emir ve mastar şekli ve غَفَرَ "bağışladı" fiilinin bu kalıba uyarlanmış biçimi aşağıda verilmektedir:

Mastar	Emir	Muzâri	Mâzî
اِسْتِفْعالٌ	اِسْتَفْعِلْ	يَسْتَفْعِلُ	اِسْتَفْعَلَ
اِسْتِغْفارٌ bağışlanma dilemek	اِسْتَغْفِرْ bağışlanma dile!	يَسْتَغْفِرُ bağışlanma diliyor	اِسْتَغْفَرَ bağışlanma diledi

Şimdi sahîh ve mu'tel bazı fiillerin bu kalıba uyarlanışını ve bu kalıba uyarlanan bir sulâsî fiilin anlamca uğradığı değişimi bir tabloda inceleyelim:

Mastar	Emir	Muzâri	Mâzî	
اِسْتِرْحَامٌ merhamet dilemek	اِسْتَرْحِمْ merhamet dile!	يَسْتَرْحِمُ merhamet diliyor	اِسْتَرْحَمَ merhamet diledi	رَحِمَ merhamet etti
اِسْتِخْدَامٌ kullanmak	اِسْتَخْدِمْ kullan!	يَسْتَخْدِمُ kullanıyor	اِسْتَخْدَمَ kullandı	خَدَمَ hizmet etti
اِسْتِعْمالٌ kullanmak	اِسْتَعْمِلْ kullan!	يَسْتَعْمِلُ kullanıyor	اِسْتَعْمَلَ kullandı	عَمِلَ çalıştı
اِسْتِقَامَةٌ dimdik olmak	اِسْتَقِمْ dimdik ol!	يَسْتَقِيمُ dimdik oluyor	اِسْتَقَامَ dimdik oldu	قَامَ kalktı
اِسْتِقْبالٌ karşılamak	اِسْتَقْبِلْ karşıla!	يَسْتَقْبِلُ karşılıyor	اِسْتَقْبَلَ karşıladı	قَبِلَ kabul etti
اِسْتِئْذَانٌ izin istemek	اِسْتَأْذِنْ izin iste!	يَسْتَأْذِنُ izin istiyor	اِسْتَأْذَنَ izin istedi	أَذِنَ izin verdi

Görüldüğü gibi (اِسْتَفْعَلَ) kalıbı, sulâsî fiilin anlamına "istemek", "dilemek" gibi anlamlar katma yanı sıra, fiilden yeni anlamlar elde etmek için de kullanılmaktadır.

اِسْتَقْبَلَتْنِي اِبْنَتِي فِي المَطَارِ.

Havaalanında beni kızım karşıladı.

Tevbe Sûresi 80. ayette إِسْتَغْفَرَ fiilinin kullanımını inceleyelim:

(Onlar için bağışlanma dile veya dileme.) ﴿إِسْتَغْفِرْ لَهُمْ أو لا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ.﴾

Arapça sulâsî mezîd fiillerin anlamlarıyla ilgili olarak, bunların önemli bir bölümünün Türkçeye mastar formlarıyla girmiş olduğunu fark etmiş olmalısınız. Kimi fiiller için mastarlarının sonuna "etmek", "yapmak" gibi yardımcı fiiller getirdiğinizde, o fiilin Türkçede kullanıldığını ve bu yolla da anlamlarının bir kısmını öğrenmiş olursunuz. Bununla birlikte şunu hiç aklınızdan çıkarmayınız: Bir fiil sadece bir anlama gelmez; Türkçede olduğu gibi Arapçada da fiillerin önemli bir bölümü birden çok anlama gelir. Bunların bir bölümü nüanslarla ayrılırken, bir bölümü oldukça farklı olabilmektedir. Bu nedenle bilmediğiniz bir kelimenin anlamı için sözlüğe baktığınız kadar, tanıdık kelimelerin farklı anlamları için de sözlük karıştırmayı ihmal etmeyiniz.

Sulâsî Mezîd Fiillerin Mâzî, Muzâri ve Emr-i Hazır Çekimi

Sulâsî mezîd fiil kalıplarına giren fiillerin çekimi, tıpkı sulâsî mucerred fiillerin çekimi gibi yapılır. Bir başka ifadeyle sulâsî bir fiilin mâzî çekiminde fiilin sonuna gelen ekler ile muzâri çekiminde fiilin başına ve sonuna gelen eklerin aynısı mezîd fiillerin mâzî ve muzâri çekimlerinde de gelir. Dolayısıyla emir ve nehiy çekimlerinde de bir değişiklik yoktur.

Aşağıda اِكْتَسَبَ fiilinin mâzî, muzâri ve emr-i hazır formundaki çekimini bu duruma örnek olarak inceleyiniz.

Fiilin mâzî çekimi:

Çoğul (Cem')	İkil (Tesniye)	Tekil (Mufred)	
هُمْ اِكْتَسَبُوا Onlar kazandılar	هُما اِكْتَسَبَا O ikisi kazandı	هُوَ اِكْتَسَبَ O kazandı	Gâib
هُنَّ اِكْتَسَبْنَ Onlar kazandılar	هُما اِكْتَسَبَتَا O ikisi kazandı	هِيَ اِكْتَسَبَتْ O kazandı	Gâibe
أَنْتُمْ اِكْتَسَبْتُمْ Siz kazandınız	أَنْتُما اِكْتَسَبْتُمَا Siz ikiniz kazandınız	أَنْتَ اِكْتَسَبْتَ Sen kazandın	Muhâtab
أَنْتُنَّ اِكْتَسَبْتُنَّ Siz kazandınız	أَنْتُما اِكْتَسَبْتُمَا Siz ikiniz kazandınız	أَنْتِ اِكْتَسَبْتِ Sen kazandın	Muhâtaba
نَحْنُ اِكْتَسَبْنَا Biz kazandık		أَنَا اِكْتَسَبْتُ Ben kazandım	Mutekellim

Fiilin muzâri çekimi:

Çoğul (Cem‘)	İkil (Tesniye)	Tekil (Mufred)	
هُمْ يَكْتَسِبُونَ Onlar kazanırlar	هُما يَكْتَسِبَانِ O ikisi kazanır	هُوَ يَكْتَسِبُ O kazanır	Gâib
هُنَّ يَكْتَسِبْنَ Onlar kazanırlar	هُما تَكْتَسِبَانِ O ikisi kazanır	هِيَ تَكْتَسِبُ O kazanır	Gâibe
أَنْتُمْ تَكْتَسِبُونَ Siz kazanırsınız	أَنْتُما تَكْتَسِبَانِ Siz ikiniz kazanırsınız	أَنْتَ تَكْتَسِبُ Sen kazanırsın	Muhâtab
أَنْتُنَّ تَكْتَسِبْنَ Siz kazanırsınız	أَنْتُما تَكْتَسِبَانِ Siz ikiniz kazanırsınız	أَنْتِ تَكْتَسِبِينَ Sen kazanırsın	Muhâtaba
نَحْنُ نَكْتَسِبُ Biz kazanırız		أَنا أَكْتَسِبُ Ben kazanırım	Mutekellim

Fiilin emr-i hâzır çekimi:

Çoğul (Cem‘)	İkil (Tesniye)	Tekil (Mufred)	
أَنْتُمْ اِكْتَسِبُوا Siz kazanınız	أَنْتُما اِكْتَسِبَا Siz ikiniz kazanınız	أَنْتَ اِكْتَسِبْ Sen kazan	Muhâtab
أَنْتُنَّ اِكْتَسِبْنَ Siz kazanınız	أَنْتُما اِكْتَسِبَا Siz ikiniz kazanınız	أَنْتِ اِكْتَسِبِي Sen kazan	Muhâtaba

Sulâsî Mezîd Fiillerin Üçlü Kökünü Bulma

Sulâsî mezîd fiil kalıplarını öğrendiniz. Geçen Bölümde de ifade ettiğimiz gibi, Arapça sözlüklerin büyük bir bölümü fiilin üçlü kökünü esas almaktadır. Bu yüzden mezîd bir fiili sözlükte ararken bu sözcüğün üçlü kökünü bilmek son derece önemlidir ve bu, sözlük kullanabilmek için zorunlu bir beceridir. Şimdi sulâsî bir fiile iki veya üç harf eklenerek elde edilmiş olan, yani beş veya altı harften oluşan fiillerin üçlü kökünü bulmaya çalışalım.

Bu fiiller arasında en kolayı, altı harften oluşan fiillerin üçlü kökünü bulmaktır. Sizin de kolaylıkla fark edeceğiniz gibi, altı harften oluşan (اِسْتَفْعَلَ) kalıbındaki fiilde ziyade harfler, fiilin üçlü kökünün önüne gelen (... اِسْتَ) harf öbeğidir. Bu harf öbeğini fiilin önünden çıkardığımızda geriye kalan bölüm fiilin üçlü kökүdür:

Örnek:

اِسْتَقْبَلَ : (اِسْتَفْعَلَ) kalıbındandır ve (اِسْت) ön eki fazla harfleridir. Bu harfler çıkarıldığında (قبل) üçlü köküne ulaşılır. Aşağıdaki örnekleri inceleyiniz:

اِسْتَخْدَمَ : (اِسْتَفْعَلَ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (خدم)'dir.

اِسْتَقال : (اِسْتَفْعَلَ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (قال)'dir.

اِسْتَعْمَلَ : (اِسْتَفْعَلَ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (عمل)'dir.

اِسْتَشْرَقَ : (اِسْتَفْعَلَ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (شرق)'dır.

اِسْتَفْهَمَ : (اِسْتَفْعَلَ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (فهم)'dir.

اِسْتَراحَ : (اِسْتَفْعَلَ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (راح)'dır.

اِسْتَقْصَى : (اِسْتَفْعَلَ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (قصى)'dır.

Beş harften oluşan fiillerin 5 farklı kalıbı olması dolayısıyla, bu fiillerdeki fazla harflerin hangileri olduğunu ayırt etmek, başlangıçta sizin için bir problem kaynağı olarak görünmeye elverişli ise de, kalıpları ezberlemenizden sonra bu ziyade harflerin hangileri olduğunu her fiil için çok kısa sürede kavrayacağınızı biliniz. Şimdiden denemeye başlayalım:

اِنْكَسَرَ : (اِنْفَعَلَ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (كسر)'dir.

اِنْقَلَبَ : (اِنْفَعَلَ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (قلب)'dir.

تَبارَكَ : (تَفاعَلَ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (برك)'dir.

تَنازَلَ : (تَفاعَلَ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (نزل)'dir.

اِعْتَصَمَ : (اِفْتَعَلَ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (عصم)'dir.

اِسْتَلَمَ : (اِفْتَعَلَ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (سلم)'dir. (Burada fiilin - است – harfleriyle başlamış olması başta sizi yanıltmış olabilir. Gerçekten de fâu'l-fiili - س - harfi olan sulâsî fiillerde - اِسْتَفْعَلَ - kalıbı ile - اِفْتَعَلَ - kalıbı birbirine karıştırılabilir. Buradaki sîn harfinin üçlü kökten biri mi, yoksa ziyade harf mi olduğunu fiilin harf sayısına bakarak anlama yoluna gidiniz. Eğer fiil altı harften oluşuyorsa, o zaman sin harfi ziyadedir ve fiil - اِسْتَفْعَلَ - kalıbındandır. Fiil beş harften oluşmuşsa, o zaman bunun altı harften oluşan bir fiil kalıbı olan - اِسْتَفْعَلَ - ile alakası olamaz. Bu durumda sin harfi kök harflerinden biridir ve fiil - اِفْتَعَلَ - kalıbındandır, burada olduğu gibi. Bir iki örnek daha yapalım:

اِسْتَنَدَ : Dikkat! Fiil beş harften oluşuyor. O hâlde (اِفْتَعَلَ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (سند)'dir.

اِسْتَبَقَ : Dikkat! Fiil beş harften oluşuyor. O hâlde (اِفْتَعَلَ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (سبق)'dır.

اِسْتَنْبَطَ : Dikkat! Fiil altı harften oluşuyor. O hâlde (اِسْتَفْعَلَ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (نبط)'dır.

اِسْتَطَاعَ : Dikkat! Fiil altı harften oluşuyor. O hâlde (اِسْتَفْعَلَ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (طاع)'dır.

اِحْمَرَّ : (اِفْعَلَّ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (حمر)'dir.

اِسْوَدَّ : (اِفْعَلَّ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (سود)'dir.

تَمَرَّدَ : (تَفَعَّلَ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (مرد)'dir.

تَمَلَّقَ : (تَفَعَّلَ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (ملق)'dir.

اِنْتَظَرَ : Burada da tereddüde düşmüş olmalısınız; acaba bu fiil (اِفْتَعَلَ) kalıbından mıdır, yoksa (اِنْفَعَلَ) kalıbından mıdır, diye. Şunu unutmayınız ki, (ت) ile başlayan, yani fâu'l-fiili (ت) olan hiçbir fiil (اِنْفَعَلَ) kalıbında kullanılmaz. Dolayısıyla (...اِنْتَ) ile başlayan bütün fiillerde kök harfi (ت) değil, (ن)'dir. Bu bilgi ışığında (اِنْتَظَ) fiili, (اِفْتَعَلَ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (نظر)'dır. Bu bağlamda birkaç örnek daha yapalım:

اِنْتَحَرَ : (اِفْتَعَلَ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (نحر)'dir.

اِنْتَبَهَ : (اِفْتَعَلَ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (نبه)'dir.

اِنْتَهَكَ : (اِفْتَعَلَ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (نهك)'dir.

اِنْتَحَلَ : (اِفْتَعَلَ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (نحل)'dir.

اِنْتَسَبَ : (اِفْتَعَلَ) kalıbındandır ve sulâsîsi (üçlü kökü): (نسب)'dir.

أَفْعَلَ–يُفْعِلُ–أَفْعِلْ–إِفْعالٌ

فَعَّلَ–يُفَعِّلُ–فَعِّلْ–تَفْعِيلٌ/تَفْعِلَة

فاعَلَ–يُفاعِلُ–فاعِلْ–مُفاعَلَة/فِعالٌ

اِفْتَعَلَ–يَفْتَعِلُ–اِفْتَعِلْ–اِفْتِعالٌ

اِنْفَعَلَ–يَنْفَعِلُ–اِنْفَعِلْ–اِنْفِعالٌ

تَفَعَّلَ–يَتَفَعَّلُ–تَفَعَّلْ–تَفَعُّلٌ

تَفاعَلَ–يَتَفاعَلُ–تَفاعَلْ– تَفاعُلٌ

اِفْعَلَّ–يَفْعَلُّ–اِفْعَلَّ–اِفْعِلالٌ

اِسْتَفْعَلَ–يَسْتَفْعِلُ–اِسْتَفْعِلْ–اِسْتِفْعالٌ

Öğrenme Çıktısı

2 Sulâsî fiile iki ve üç harf eklenen mezîd fiil kalıplarını mazî, muzâri, emir ve mastar şekilleriyle tanıyabilme

Araştır / Tekrarla 2

اِسْتَقْبَلَ، اِنْفَتَحَ، اِكْتَسَبَ fiillerindeki anlam değişimlerini Arapça sözlüklerden araştırınız.

İlişkilendir / Karşılaştır

Kur'ân-ı Kerîm'in "Muhammed Sûresi" 19. ve "Kehf Sûresi" 76. ayet-i kerîmelerindeki mezîd fiilleri tespit ediniz.

Anlat / Paylaş

Sulâsî fiile iki ve üç harf eklenerek elde edilen mezîd fiil kalıplarını ezberleyiniz, arkadaşlarınızla paylaşınız.